

Megmenteni a világot!

A vallások és a környezetvédelem

Tekintettel az éghajlatváltozásra, minden ország szélsőséges kihívások előtt áll. A politika számára ez túlságosan nagy teher, ha mértékadó társadalmi csoportok nem vesznek részt a dologban. Vajon a vallások hozzájárulhatnak-e a megoldáshoz – vagy éppenséggel akadályai annak?

Szaud-Arábia például azt állítja magáról, hogy különösen vallásos iszlám ország. Ugyanakor olaj- és gáz-exportjának köszönheti gazdagságát. De mire használja ezt a gazdagságot, túl az agresszív vahabita iszlámmiszsió? A keresztény kultúrkörben ugyanilyen kérdéseket kell feltenni. Az USA déli államaiban a vallásos keresztény népesség széles körei vitatják az éghajlatváltozást. Ázsiában inkább a növekedés áll előtérben, mint a vallási megfontolások.

Minden nagy világvallás olyan korban keletkezett, amikor az emberek számára nem a környezetvédelem volt fontos, hanem a fenyegetőnek megélt természet elleni harc. Ezért nincs mit csodálkozni azon, hogy a vallások forrásszövegeiben (Ószövetség, Újszövetség, Korán, Bhagavadgita...) nem találunk a környezetvédelemmel kapcsolatos kijelentéseket. Azt is figyelembe kell venni, hogy a vallások sosem tiszta formájukban léteznek: az „elmélet” gyakran más, mint a népi vallásság „gyakorlata”.

De aki ezért elvileg jelentéktelennek tartja a vallásokat a környezetvédelem kérdéseit illetően, az nem veszi észre, hogy a vallások alakító erővel bírnak a maguk társadalmában. Ezért a hat legnagyobb világvallással kapcsolatban fölvetődik a kérdés: Üzenetük és tanításuk milyen forrásait lehet fölhasználni a környezetvédelem szorongató kérdéseiben?

Zsidóság:

Világjobbítás tettekkel

Az, hogy Isten az utolsó élőlényként teremtette az embert, nem ok a felfuvalkodottságra, kommentálja mindjárt négy rabbi is a Talmudban. Az ember csak vendég az Isten által teremtett világban. Egy vendégnek pedig nem szabad illetlenül viselkednie, például oly módon, hogy apróra tördeli a vendéglátó bútorait, megöli az állatait, és mindent eleszik a többi vendég előtt, magyarázza *Jeremy Benstein*, a tel avivi *Heschel Center for Environmental Learning & Leadership* munkatársa. Mózes 1. könyvének 2. fejezete szerint az embernek az a feladata, hogy „megművelje és megóvja” a Kertet. Isten ígérete egyúttal igényeket is támaszt. A Tóra számos olyan törvényt tartalmaz, amely a természettel szembeni felelősségtudatot hangsúlyozza: Mielőtt az ember leül enni, etesse meg az állatait. Az anyamadarat nem szabad kivenni fészkéből. Az étkezési előírások a nem emberi élet iránti tiszteletről tanúskodnak: nem szabad azt meggondolatlanul, csak úgy egyszerűen bekebelezni. A szombati nyugalom parancsa az állatokra is vonatkozik. Minden hetedik évben a földnek is pihennie kell: nem szabad bevetni, és nem szabad aratni. Az újév ünnepén fákat ültetnek. A zsoltárokból az egész teremtés Istent dicséri, még a hegyek is.

A zsidó misztika (*kabbala*) kifejti, hogy az emberek egymás közti magatartása kihat a természetre. Ez tágabb távlatot nyit meg: A köztünk és a természet közötti pusztító kapcsolatok az embertársainkkal való pusztító bánásmódot tükrözik.

Emellett létezik a *tikkun olam* elképzelése: a világ megjobbítása vagy kijavítása az ember által. A zsidóság a kereszténységénél is erősebben tartja úgy, hogy megbízást kapott „a világ tevékeny megszentelésére” (Erich Fromm). Mert a Messiás még várat magára; nem jön el, ha a zsidó nép tétlen. A *Jews Go Green* kezdeményezés gyakorlatra váltott hitként értelmezi a környezetvédelmet. A *Big Green Jewish* arról tájékoztat, hogyan kibővíthetjük CO₂-nyomunkat, és hogyan élhetünk „zöldebben” a zsidó törvények szerint: a vegán receptektől a tisztességesen előállított kippákiig.

Kereszténység:

A kapcsolat mint felelősség

Akárcsak a zsidóság, a kereszténység is Isten teremtésének tekinti az embert és a természetet. Mindannak, ami létezik, saját értéke van. A lét elsőbbséget élvez a hasznos léttel szemben, jelentették ki a püspökök már 1980-ban. Mindazonáltal a kereszténység az embert állítja a középpontba: sajátos értékkel bír a teremtésen belül – és ebből fakad különleges felelőssége is. Mivel a kereszténység Isten minden emberre rábízott ajándékának tekinti a földet, az egyén nem támaszthat igényt az abszolút birtoklásra (vö. 4Móz 25,23). Ellenben ez a hit képtelen a létezőt annak tudatát, hogy az ember egy nagy egésznek a része, és ezzel képes támogatni a szolidaritást és az igazságosságot. Jézus megerősítette ezeket a Tórában meglévő alapvető magatartásformákat. Ezért a hatalmi és uralmi viszonyokra irányuló prófétai kritika egyike a kereszténység forrásainak, és mind az embertársakra, mind a teremtett világra vonatkozóan érvényesíthető.

A keresztények hiszik, hogy Isten szeretetből teremtette a világot. Az emberré válás (inkarnáció) révén Isten saját világában találkozik az emberrel. „A szeretet jézusi kultúrájának” minden viszonylatban tükröződnie kell. Assisi Szt. Ferenc a legismertebb példája annak, hogy a keresztény misztika hogyan értelmezi az egyén, Isten és a dolgok közötti mély kapcsolatot. „Szerény meggyőződésünk, hogy az isteni és az emberi találkozás egymással Isten teremtésének legkisebb részleteiben is, még bolygónk legapróbb porszemében is”, hangsúlyozza Bartholomaiosz ökumenikus pátriárka. A kapcsolati nézőpontot a Szentháromság-tanból is le lehet vezetni: Az egy Istenbe mint háromságos közösségbe vetett hit hidat építhet a kapcsolatok spiritualitásához, amely nyitott és egyúttal realista módon szerény is.

Islám:

Felelősség Istennel szemben

Az iszlám osztozik a zsidósággal és a kereszténységgel abban a hitvallásban, hogy Isten a Teremtő. Egyedül Isten az úr minden fölött – és ez megtiltja az embernek, hogy „végső fórumként” rendelkezzen a

teremtés műveivel. „Egy ideig a földön tartózkodtok, és haszonélvezői vagytok”, áll a Koránban (Szúra 2,36). Az iszlám nem tanítja a világtól való elfordulást, mivel minden Isten jó teremtménye, és Istent irgalmassága vezérli műveiben. A muszlim ember örömmel és hálával telve élvezheti a világ javait: „Mondd: Ki tiltotta meg a díszeket, amelyeket Isten az ő szolgálói számára hozott létre, s az élet fenntartásának felséges dolgait? Mondd: Ezek azok számára rendeltettek az e világi életben, akik hisznek, és különösen is számukra vannak fenntartva a feltámadás napján” (7,32).

Az irgalmas és mindenkin könyörülő Isten teremtése a maga gazdagságában és sokféleségében jellé és bátorítássá válik arra, hogy átadjuk magunkat Istennek (= iszlám), és kövessük a helyes életvezetésre vonatkozó útmutatásait: „Az egekben és a földön jelek vannak a hívőknek” (45,3). Ennélfogva a földi élet a muszlimok számára a próbatétel és a beválás helye: „Mindazt, ami a földön van, az emberek díszévé tettük, hogy próbára tegyük őket, melyikük munkálkodik a legjobban” (18,7). Az iszlámban magából az Istennel szembeni felelősségből adódik a természet védelme.

Hinduizmus:

A környezet védelme az élet védelme

A dél- és kelet-ázsiai vallásokban az Istenről alkotott elképzelés eltér a három ábrahámiai vallásétól: Noha személyes Isten-elképzelések a hinduizmusban, a mahayana-buddhizmusban és a taoizmusban is léteznek, de ezek jobban hangsúlyozzák az Istenit mint a kozmosz alapelvét, az egészben jelenlévő Egyet, és Dharmának (hinduizmus, buddhizmus), illetve Taónak nevezik (taoizmus).

A hinduizmus abból indul ki, hogy jelenleg a *káli-jugában* élünk, minden lehetséges világekorszak közül a legrosszabban. Következésképpen a hinduk nem csodálkoznak az erőszakon és a környezeti problémákon. Ciklikus időfelfogásuk alapján azt remélik, hogy egy következő világekorszakban mindenki számára jobb lesz az élet. India a világ egyik leginkább szennyezett országa: Szemét van a városokban és az utak mentén. A két nagy folyó, a Yamuna és a Gangesz valóságos szenny-csatorna. A városokban alig lehet elviselni az akusztikus

környezetszennyezést. De a hinduizmusban is létezik egy olyan forrás, amelyet aktivizálni lehet, tekintettel a környezetpusztítás okozta fenyegetésre: Az európaiak által gyakran félreértett „szent tehén” minden élet szentségének a jelképe, s egyúttal bátorítás minden élet védelmére: Az egy Isteni létezik minden élőlényben! Az indiaiak több mint fele vegetárius, és ezt messzemenően vallásilag alapozzák meg. Testvérvallásukban, a dzsainizmusban még határozottabb az élet védelme: egyetlen állatot sem szabad megölni, még az úton mászó hangyát sem. A világ e vallási értelmezéséhez, vagyis hogy a világ az egy Isteninek a jelenléte minden élőlényben, hozzá lehet kötni, hogy a környezet védelme az élet védelme, és egyúttal egység az Istennel.

Buddhizmus:

Részvétel minden élőlény iránt

A buddhizmusban is fontos az élet védelme. Felszólít a hétköznapi gondosságra, a tudatos életre, minden élőlény tiszteletére: „Tudatában lévén annak a fájdalomnak, amely az élet elpusztítása által keletkezik, elszánt vagyok arra, hogy együttérzést alakítsak ki magamban, és olyan utakra lépjek, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy megvédjük az emberek, állatok, növények és ásványok életét. Elszánt vagyok arra, hogy ne öljek, és ne hagyjam, hogy mások öljenek. Az ölés semmilyen formáját sem fogom mentegetni – sem a világban, sem a gondolataimban vagy az életstílusomban” (Thich Nhat Hanh). A mahayana-buddhizmusban a *bodhiszattva* eszménye áll az előtérben: A *bodhiszattva* olyan lény, aki a minden élőlény iránti részvételtől indítva azon fáradozik, hogy megszabadítsa azokat minden fájdalomtól. Arra az alapkérdésre, hogyan lehet legyőzni az emberi fájdalmakat, itt annak a felelősségnek az alapján válaszolnak, amely minden élő kölcsönös függőségéből adódik. A mai buddhizmusban egyre hangosabb a kiáltás a természet erőteljesebb védelméért. A Dalai Láma, a tibeti buddhizmus legfőbb képviselője ezt éppoly világosan követeli, mint Ferenc pápa. A japán Kyotóban lévő *Ryoanji* zen kolostorban található egy forrás, és mellette egy kő, amelyen négy kínai jellel a következő felirat áll: „Elégedett vagyok mindazzal, amim van.” Ez is olyan mottó, amely által a buddhizmus gondolkodásra indít a környezeti problematikát illetően.

Kína vallásai:

Egység a természettel

A kínai konfucianizmus – ha egyáltalán lehet vallásnak nevezni – mindenképp az emberek közötti társadalmi rendet tárgyalja, és erre nézve öt lényegi kapcsolatot nevez meg. A konfucianus társadalmi rend a „Felelősség egymásért” címszóra épül. Az ember környezetéről (állatok, növények, természet) ezzel szemben csak igen keveset mond. Nem így a kínai taoizmus, amely a természettel való eggyé válásért száll síkra: Minden ellentétet ki kell egyenlíteni, hogy átfogó harmónia jöjjön létre, amely mindent magában foglal (ahogyan a *jin* és *jang* jelképe ábrázolja). Nem véletlen, hogy a taoizmusból nem csupán a kínai természetgyógyászat módszerei nőttek ki, hanem a *feng shui* (szó szerint: szél és víz) kulcsfogalma is, amely azt a feladatot jelenti, hogy harmóniába kell hozni az ember természetét és kultúráját. Aki a harmónia zavaraként ismeri fel Kína óriási környezeti problémáit, az a hagyományos kínai vallásban olyan forrásra talál majd, amely meghatározza a jövőt.

Anne Strotmann és Hermann-Josef Frisch

Forrás: Publik-Forum, 2015/23

